

Časovno zajema serija pregled zgodovine od naselitve slovanskih ljudstev v tem prostoru pa vse do današnjih dni.

Atlas, ki je zamišljen kot nekakšen uvod v celotno serijo, obsega petdeset sklopov kart. V prvem sklopu so prikazane fizične geografske pokrajine vzhodne Srednje Evrope, v naslednjih dveh pa njene politične meje okrog leta 400 po našem štetju ter v obdobju na prelomu 7. in 8. stoletja. Profesor Rado L. Lenček je v najnovejših *Slovene Studies* že upravičeno kritiziral pomanjkljivost tega dela Magocsijevega atlasa, saj ne upošteva Karantanije (prim. tudi opozorilo A.B.C. na pripravljano novo izdajo atlasa, *Delo* 14. 9. 1995). V naslednjem poglavju nam predstavi območja vzhodne Srednje Evrope v 9. stoletju. Posebno poglavje nam kartografsko predoči politično karto Evrope v sredi 11. stoletja. Predstavljeno je tudi obdobje fevdalne razdelitve sredi 13. stoletja, posebna pozornost pa je posvečena Poljski, Litvi ter Češko-Moravski v času od 13. do 15. stoletja in Madžarski, Hrvatski ter Benetkam v 14. do 15. stoletju, kakor tudi Bolgariji, Srbiji, Bosni in Otomanskemu cesarstvu v tem obdobju. V desetem poglavju je posebej predstavljena vzhodna Srednja Evropa in njene politične meje okrog leta 1480. Zanimive so ugotovitve, ki so predstavljene na zemljevidu ekonomskih značilnosti Evrope sredi 15. stoletja. Posebna poglavja so posvečena tudi mestom v srednjem veku ter cerkveni razdelitvi sredi 15. stoletja. Zanimive so tudi karte, ki nam predstavljajo primere načrtov mest Wroclawa, Dunaja, Prage in Dubrovnika.

Posebej je predstavljena tudi politična razdelitev vzhodne Srednje Evrope okrog leta 1570, zanimiva pa sta zlasti kartografska prikaza reformacije v 16. stoletju in katoliške protireformacije v 16. in 17. stoletju. Posebno poglavje je posvečeno predstavitvi izobraževanja in kulture v 18. stoletju, kjer so predstavljene ustanovitve univerz in tiskarn. Naslednja karta nam predstavi vzhodno Srednjo Evropo iz obdobja okrog leta 1648, dve poglavji pa predstavljata Poljsko, Litvo, Habsburžane, Ogrsko, Hrvaško, Transilvanijo ter Otomanski imperij v 16. in 17. stoletju. V okviru tega poglavja je avtor predstavil tudi etnični zemljevid Podonavja, v katerem je med drugim prikazal tudi dele slovenskega etničnega ozemlja. V naslednjem zemljevidu nam predstavi politično delitev Evrope v letu 1721, nato pa še Poljsko, Avstrijo in turški imperij v 18. stoletju. Poseben zemljevid prikazuje obdobje Napoleonovih osvajanj v vzhodni Srednji Evropi v obdobju 1795 do 1814, predstavljena je tudi vzhodna Srednja Evropa po Dunajskem kongresu leta 1815.

Tudi stoletje Habsburške monarhije od leta 1815 do leta 1914 je predočeno v tem atlasu, prav tako pa tudi razvoj dogodkov na Balkanu od leta 1817 do leta 1912 in nato še pred prvo svetovno vojno. Prikazana je tudi gradnja železnic in kanalov, ki so povezovali posamezne reke in sicer iz obdobja pred letom 1914. Zanimivo je poglavje o razvoju prebivalstva od leta 1870 do 1910 ter poglavje o etničnih razmerah v Evropi v obdobju okrog leta 1900. V tem poglavju najdemo prekmurske Slovence predstavljene leta 1910 kot Vende in glede na popis prebivalstva avtor v spremnem tekstu prizna, da so prekmurški Slovenci kasneje pridobili slovensko identiteto. Slovenske etnične meje so postavljene pravilno. Posebno poglavje predstavlja kulturne in izobraževalne institucije pred letom 1914. Nemci v vzhodni Srednji Evropi in njihove naselbine so posebej predstavljene, tako tudi Židje in Armenci. Dve poglavji se ukvarjata s cerkvami; tako se eno ukvarja s katoliškimi, drugo pa s pravoslavnimi. Vzhodna Srednja Evropa okrog leta 1910 in njena politična in upravna razdelitev je predmet posebnega poglavja, prav tako kot bojišča prve svetovne vojne in obdobje nastajanja novih držav ter oblikovanja njihovih političnih meja v obdobju 1918 do 1923.

Posamezne države v 20. stoletju so obdelane v naslednjem sklopu zemljevidov. Tako so Poljska, Gdansk in Češkoslovaška; Madžarska in Romunija; Jugoslavija, Trst in Albanija; Bolgarija in Grčija predstavljene vsaka posebej in to s posebnim zirirom na gospodarski razvoj in narodnostno sestavo. Temu sklopu sledi še predstavitev Evrope okrog leta 1930, kateremu sledita še dve poglavji, ki prikazujeta bojišča druge svetovne vojne. Vzhodna Srednja Evropa po drugi svetovni vojni in njene delitve so posebej predstavljene. V posebnem poglavju najdemo tudi preseljevanje prebivalstva med leti 1974 in 1984. Industrijski razvoj 1945–1989 je predstavljen posebej, pri čemer je osvetljen tako razvoj industrializacije kakor tudi ostalih vej gospodarstva. Zadnje poglavje nam predstavi območje vzhodne Srednje Evrope in njeno upravno ter politično razdelitev v letu 1992.

Vsekakor je historični atlas vzhodne Srednje Evrope veliko delo, ki so ga tako finančno kot tudi zgodovinsko filozofsko sposobni narediti samo kolegi iz Severne Amerike, ki niso v tolikšni meri kot zgodovinarji iz dežel vzhodne Srednje Evrope omejeni v svojem razmišljanju le na svoje etnije. Delo je sicer namenjeno predvsem proučevalcem zgodovine vzhodne Srednje Evrope iz angleško govorečega sveta, vendar pa bo prišlo prav tudi mnogim proučevalcem teh vprašanj iz ostalih dežel vzhodne Srednje Evrope.

Matjaž Klemenčič

Josef Holzer, *Zgodovina Cerkev v stotih slikah*. Ljubljana: Družina, 1995. 420 strani, 50 slik.

Ko sem pred leti iskal primerno predlogo za predavanja iz zgodovine Cerkev skupini izobražencev, ki so se zbrali pri frančiškanih v Ljubljani, mi je prišla pod roko knjiga avstrijskega teologa, novinarja in zgodovinarja Josefa Holzerja (1925–1994) z naslovom *Die Geschichte der Kirche in 100 Reportagen* (St. Pölten 1979). Knjiga me je pritegnila in sem jo na dušek prebral. Všeč mi je bil privlačen slog pisanja;

všeč mi je bila posrečena kombinacija opisov konkretnih dogodkov v preteklosti in idejnih tokov, ki so krojili človekovo pot skozi zgodovino. Všeč mi je bil avtorjev način povezovanja dogodkov in njihovih posledic. Pritegnila me je neposrednost, jasnost in odkritost avtorjevega podajanja tudi najbolj kočljivih tem iz življenja božjega ljudstva in iz včasih dvomljivega življenja uradnih predstavnikov Cerkve kot ustanove, od njenih začetkov pred skorajda 2000 leti do danes.

Dovolj razlogov torej, da sem Holzerjevo knjigo vzel za izhodišče svojih predavanj. Njena vsebina nam je nudila dovolj gradiva tudi za pogovor po predavanjih. Nudila nam je skorajda idealno priložnost za dodatno poglobitev odprtih vprašanj in predvsem za trezen in odprt odnos do preteklosti Cerkve, oziroma njenih predstavnikov. Ob teh pogovorih smo vsi skupaj zoreli v svojem presojanju bogate, a ne vedno lahke preteklosti ustanove, katere del smo tudi sami.

Naš takratni krog sogovornikov je bil seveda majhen. In v tem majhnem krogu sogovornikov se mi je v določenem trenutku porodila misel, da bi naš krog na nek način razširil, da bi čim večjemu krogu slovenskih bralcev, ne glede na njihovo svetovnonazorsko opredelitev, ponudil možnost za podobne diskusije, kot smo jih imeli mi pri frančiškanih. Pomislil sem, da bi Holzerjevo knjigo prevedel v slovenščino. Založba Družina je pobudo za veseljem sprejela in danes imamo Holzerjevo knjigo v lepem tisku in lični opremi dostopno slovenskemu bralcu. Iskrena hvala vsem, ki so pri izdaji te knjige sodelovali. Imenoma bi se rad zahvalil prof. Dušanu Maherju za opravljeno lekturo, g. Tonetu Seifertu za lično opremo (g. Seifert je k slikovni opremi knjige prispeval tudi svoj avtorski portret Primoža Trubarja). Posebna zahvala pa gre seveda glavnemu uredniku Družine, prof. dr. Janezu Grilu, ki je poskrbel, da je knjiga tudi dejansko izšla v tisku.

Takšno je bilo torej moje prvo osebno srečanje z Holzerjevo knjigo, ki jo danes predstavljamo v slovenskem prevodu, oziroma bolje rečeno v slovenski priredbi. Holzer je nedvomno želel nagovoriti kar se da širok krog bralcev, tudi tiste, ki sicer nimajo posebnega odnosa do zgodovine in še zlasti ne do zgodovine Cerkve. Zato je za svojo literarno obliko izbral reportažo. Nanizal jih je sto. Holzer ni nikjer pojasnil, zakaj si je izbral ravno sto reportaž, se mu je pa nedvomno posrečilo zaokrožiti v njih vsa temeljna poglavja iz skorajda 2000-letnega življenja Cerkve. Posrečilo se mu je dati dobro in dovolj izčrpno informacijo o zgodovini Cerkve. Posrečilo se mu je vzbuditi bralcev interes do obravnavane tematike. Ko človek knjigo prebere, bi rad o tem, kar je pravkar prebral, zvedel še kaj več.

Vsako poglavje v Holzerjevi knjigi je samostojna reportaža. Avtor jo začne z opisom nekega pomembnega dogodka v preteklosti. Opis je vzet, če je le mogoče, iz sočasnega avtentičnega poročila. Ob tem dogodku nato Holzer s skorajda detektivsko natančnostjo analizira vzroke, ki so do opisane dogodka privedli in pojasnjuje posledice, ki jih je omenjeni dogodek povzročil. Holzer je bil nedvomno dober psiholog in odličen stilist. Njegove reportaže se, preprosto rečeno, berejo. Obravnavano snov, tudi če je kdaj na prvi pogled pusta in dolgočasna, se mu je posrečilo bralcu prikazati na zanimiv in mikaven način. Enako skrbno obravnava sončne in senčne strani preteklosti Cerkve. Z enako zavzetostjo piše o Frančišku Asiškem in o Girolamu Savanaroli; o Aleksandru VI. in o sv. Karlu Boromejskem; o križarskih vojnah in o revolucijah od 18. stol. dalje; o Martinu Luthru in o Ignaciju Lojolskem; o Galileju Galilei in o Janezu Pavlu II., ki je Galileja kot znanstvenika v celoti rehabilitiral in se javno opravičil za pomoto Cerkve.

Edina pomanjkljivost Holzerjevega dela, če bi ga hoteli v celoti prevesti v slovenščino, je v tem, da v nobeni reportaži ni navzoče dogajanje iz življenja Cerkve na Slovenskem. Zato sem se pri prevajanju odločil za priredbo. Nekatera poglavja iz izrazito lokalne severnonemške tematike, sem nadomestil z izbranimi poglavji iz naše zgodovine. Knjigi sem dodal štiri takšna poglavja in sicer: o navzočnosti krščanstva na slovenskem ozemlju pred naselitvijo Slovencev (4. poglavje), o pokristjanjevanju Slovencev (21. poglavje), o svetih bratih Cirilu in Metodu (22. poglavje) in o protestantizmu v slovenskih deželah (66. poglavje). V teh poglavjih sem se skušal prilagoditi Holzerjevemu stilu. Izjema je le poglavje o protestantizmu, ki je z ozirom na ostala poglavja nekoliko daljše. Pravzaprav gre za dve poglavji, združeni v eno, da sem mogel spoštovati osnovni koncept knjige, ki je izražen že v naslovu *sto reportaž*, ali kakor smo povedali v slovenščini *Zgodovina Cerkve v stotih slikah*. Pomembnost obravnavane tematike v slovenski verski, cerkveni in kulturni zgodovini pa nedvomno opravičuje takšno izjemo.

Želim si seveda, da bi Holzerjeva zgodovina Cerkve nagovorila kar najširši krog bralcev. Želim si, da bi vsak, ki bo Holzerjevo knjigo vzel v roke, to knjigo doživljal podobno, kot sem jo doživljal sam. Prepričan sem, da bo Holzerjeva knjiga dobrodošel pripomoček zlasti dijakom in študentom in vsem tistim, ki se žele na poljuden, vendar strokovno neoporečen način seznaniti s preteklostjo ustanove, ki je bila nedvomno eden najpomembnejših dejavnikov tudi naše slovenske preteklosti.

(Predstavitev knjige na tiskovni konferenci v Arhivu Republike Slovenije 15. 6. 1995)

France M. Dolinar